

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej Pani mgr inż.arch. Barbary Zgórskiej

pt.: „Przestrzenne aspekty rewitalizacji. Ocena wpływu działań rewitalizacyjnych na zmiany przestrzenne na przykładzie programów wdrożonych w średnich miastach województwa pomorskiego w latach 2004-2020”

wykonanej pod opieką promotorską Pana prof. dr hab. inż. arch. Piotra Lorensa oraz promotora pomocniczego: Pani dr hab.inż.arch. Doroty Kamrowskiej-Załuskiej w Wydziale Architektury Politechniki Gdańskiej

1. Podstawa opracowania

- 1.1. Zlecenie Przewodniczącej Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Gdańskiej, Pani prof. dr hab. inż. arch. Lucyny Nyki, na opracowanie recenzji rozprawy doktorskiej mgr inż.arch. Barbary Zgórskiej: pismo nr W-39/27/2025/WAR z dnia 04.06.2025 (wpłynęło 11.06.2025) oraz związana z nim umowa o dzieło 0152/06/2025
- 1.2. Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r., art. 187 (Dz. U. z 2023 r. poz. 742) z późniejszymi zmianami
- 1.3. Rozprawa doktorska: Barbara Zgórska „Przestrzenne aspekty rewitalizacji. Ocena wpływu działań rewitalizacyjnych na zmiany przestrzenne na przykładzie programów wdrożonych w średnich miastach województwa pomorskiego w latach 2004-2020”, Politechniki Gdańska, Wydział Architektury, Gdańsk 2025 (wpłynęła 11.06.2025) – oprawiony tom A4 wraz z wersją elektroniczną (pendrive)

1. Ocena części formalnej rozprawy doktorskiej

Rozprawa doktorska Pani mgr inż. arch. Barbary Zgórskiej pt.: „Przestrzenne aspekty rewitalizacji. Ocena wpływu działań rewitalizacyjnych na zmiany przestrzenne na przykładzie programów wdrożonych w średnich miastach województwa pomorskiego w latach 2004-2020” jest jednotomowym, ilustrowanym opracowaniem w formie wydruku komputerowego formatu A4 o objętości 284 (w tym 251 numerowanych) stron wraz z formularzami otwierającymi tom

(6 stron) i czterema załącznikami, zawartymi na 27 nienumerowanych stronach na końcu woluminu. Całość materiału została też przekazana w formie elektronicznej (pendrive). Pracę opracowano i przedstawiono do oceny w dyscyplinie *architektura i urbanistyka*, co wykazano na formularzach wpiętych na początku tomu oraz na stronie tytułowej.

Struktura formalna rozprawy doktorskiej jest prawidłowa. Tom rozpoczynają : formularz z tytułem rozprawy w językach polskim i angielskim podpisane przez Promotora i Promotora pomocniczego; podpisane odręcznie przez Doktorantkę (z datą 31 maja 2025) „Oświadczenie Autora rozprawy doktorskiej” oraz kolejny formularz: „Opis Rozprawy Doktorskiej” zawierający ponownie tytuł, słowa kluczowe oraz wymagane ustawowo streszczenia w językach: polskim i angielskim. Ta część tomu nie jest numerowana (łącznie 6 stron).

Po stronie tytułowej (str.1), zamieszczono *Spis Treści* (str. 3-5). Merytoryczną zawartość rozprawy (str. 6-228) podzielono na osiem rozdziałów: 1. *Wstęp i cel pracy* (str.6-36); 2. *Rewitalizacja jako element polityki miejskiej* (str. 37-77); 3. *Aspekty przestrzenne rewitalizacji* (str. 78-89); 4. *Rewitalizacja w województwie pomorskim* (str.90-129); 5. *Rozpoznawalność rewitalizacji w średnich miastach* (str.130-144); 6. *Rozmieszczenie przestrzenne i typologia obszarów zdegradowanych i rewitalizacji* (str. 145-169); 7. *Komplementarność przestrzenna działań w procesie rewitalizacji* (str. 170-213); 8. *Podsumowanie i wnioski* (str.214-228). Wszystkie wspomniane części merytoryczne podzielono na podrozdziały pierwszego stopnia, a w razie potrzeby także na podrozdziały drugiego stopnia, co jest zgodne z dobrymi praktykami w konstruowaniu opracowań naukowych. Rozdziały 1-7 zakończono osobnymi podsumowaniami.

Po rozdziałach merytorycznych w rozprawie zamieszczono *Bibliografię przedmiotu* (163 pozycje- str. 229-241); *Akty prawne, inne dokumenty* (48 pozycji- str. 241-245); *Wykaz tabel* (23 pozycje- str. 245-246); *Wykaz rycin* (31 pozycji- str. 246-248); *Wykaz fotografii* (109 pozycji, w większości autorskich- str. 248-251) . Na str. 251 zamieszczono także spis 4 załączników, który stanowią: zał.1 – Wzór ankiety badawczej oraz zestawienia odpowiedzi na trzy, kluczowe dla zrozumienia przeprowadzonych w pracy badań, pytania. Jak zaznaczono powyżej, załączniki te zajmują łącznie kolejnych 27 stron.

Praca została skonstruowana zgodnie z dobrą praktyką obowiązującą w rozprawach doktorskich i w innych opracowaniach naukowych. Jednak podział na dwie deklarowane części: teoretyczną (pierwsze 4 rozdziały) i empiryczną (kolejne 3 rozdziały) (rozdział 1.10 *Układ pracy* str. 32), chociaż widoczny podczas lektury, nie został dostatecznie wyodrębniony w sposób strukturalny i graficzny w pracy. Jeśli Autorce na nim zależało, należało to uwypuklić. Doktorantka prawidłowo i sprawnie posługuje się warsztatem naukowym charakterystycznym dla dyscypliny architektura i urbanistyka, a metody badawcze zastosowane w pracy , wraz ze wskazaniem etapowania badań zostały bardzo dobrze przedstawione w pierwszym rozdziale (str. 28-31) wraz z autorskim grafem (*Ryc.1.2. Metody i kroki badawcze* – str. 29) . Dodatkowo

układ rozprawy opisano w podrozdziale 1.10 (str.31-32) i w sposób bardzo przystępny przedstawiono na kolejnym z autorskich grafów (Ryc. 1.3. *Układ pracy* – str.33).

Praca doktorska napisana jest dobrym językiem. Pojedyncze literówki i niewielka ilość błędów stylistycznych, które przewijają się równomiernie w całym tekście, nie psują jego odbioru.

Najsłabszym ogniwem (zwłaszcza drukowanej wersji doktoratu) jest, bogata skądinąd, strona ilustracyjna pracy. Fotografie odnoszące się do omawianych przypadków szczegółowych, zaprezentowane w rozdziale 4 (str. 101-105) są zbyt małe i nieczytelne. Ich satysfakcjonujący przegląd zapewnia jedynie skorzystanie z cyfrowej wersji rozprawy i ich powiększanie na ekranie. Ta sama uwaga odnosi się do doskonale opracowanych przez Panią Ksenię Orlovą, na zlecenie Doktorantki, mapowych wizualizacji danych przestrzennych (Ryc. 7.1, str. 173) oraz schematów komplementarności przestrzennej działań rewitalizacyjnych w pięciu objętych badaniami miastach: Chojnicach (Ryc.7.2, str.174), Lęborku (Ryc. 7.3., str. 175), Słupsku (Ryc.7.4., str. 176), Tczewie (Ryc.7.5., str.177) i Wejherowie (Ryc.7.6., str. 178). Zestawienie wielu map na jednej stronie, nawet w formie wkładki A-3, sprawia, że ich legendy stają się całkowicie nieczytelne w wersji drukowanej. Podobnie o nieczytelność ocierają się niektóre z autorskich tabel (Tab. 7.1- Tab. 7.5 umieszczone na stronach 186-194), niezwykle ważne dla meritum pracy.

Z drugiej strony, jako przekładki pomiędzy rozdziałami Autorka zastosowała bardzo ładne fotografie własne, zrewitalizowanych fragmentów miast pomorskich, z których każda jest wielkości całej strony A4, dzięki czemu rozprawa zyskuje bardziej „architektoniczno-artystyczny” wygląd. Dla odbioru treści zawartych w rozprawie jest bardzo mylące, że te duże ilustracje pochodzą z innych miast, niż pięć wybranych do szczegółowych badań w rozprawie. A przedstawione na tych fotografiach miejsca (i miasta) nie zostały w niej opisane. Decyzja ta jest absolutnie niezrozumiała dla recenzenta. Są one bowiem znacznie lepiej przedstawione graficznie, niż szczegółowo omówione w tekście przykłady efektów przestrzennych działań rewitalizacyjnych (na zdjęciach niemożliwe do zidentyfikowania) w pięciu miastach wybranych do badań. Mała uwaga redakcyjna: na str. 38, Autorka w odniesieniu do postkomunistycznych krajów europejskich używa określenia „Europa Wschodnia”, podczas gdy chodzi jej zapewne o „Europę Środkową i Wschodnią”. To rozróżnienie jest ważne ze względu na historię i geopolitykę regionu.

Pomimo tych drobnych uchybień, stwierdzam niniejszym, że pod względem formalnym rozprawa doktorska Pani mgr inż. arch. Barbary Zgórskiej pt.: *„Przestrzenne aspekty rewitalizacji. Ocena wpływu działań rewitalizacyjnych na zmiany przestrzenne na przykładzie programów wdrożonych w średnich miastach województwa pomorskiego w latach 2004-2020”* spełnia kryteria stawiane przed tego typu opracowaniami naukowymi.

2. Ocena części merytorycznej rozprawy doktorskiej

Oceniana rozprawa doktorska Pani mgr inż. arch. Barbary Zgórskiej pt.: *„Przestrzenne aspekty rewitalizacji. Ocena wpływu działań rewitalizacyjnych na zmiany przestrzenne na przykładzie programów wdrożonych w średnich miastach województwa pomorskiego w latach 2004-2020”* podejmuje interesującą problematykę oceny przestrzennych efektów rewitalizacji i przekształceń zaniedbanych w średnich miastach Polski, po dwóch dekadach od rozpoczęcia wprowadzania pierwszych działań w tym zakresie. Podkreślenie na kartach pracy aspektów przestrzennych, w skali miasta i dzielnicy, ale przede wszystkim w skalach : urbanistyczno-architektonicznej, architektonicznej, a nawet detalu architektonicznego i tzw. małej architektury, jednoznacznie umieszcza badania Doktorantki w dyscyplinie *architektura i urbanistyka*.

W pierwszym rozdziale: *Wstęp i cel pracy* Pani mgr inż. arch. Barbara Zgórska przedstawia znacznie szerszą problematykę, niż sugerowałby ten dwuczłonowy tytuł (stąd sugestia jego korekty na nieco bardziej ogólne i neutralne: *Wprowadzenie*). Doktorantka bowiem nie tylko określa powody i przesłanki podjęcia tematu i w sposób ogólny charakteryzuje średnie miasta w realiach naszego kraju, opierając się na danych GUS i opracowaniach naukowych, a także formułuje jeden (a nie kilka) cel pracy : **„Głównym celem badawczym jest ocena roli działań przestrzennych rewitalizacji jako elementu polityki miejskiej ukierunkowanego na zrównoważony rozwój w kontekście komplementarności przestrzennej działań rewitalizacyjnych, w tym ocena postrzegania działań inwestycyjnych przez mieszkańców obszarów rewitalizacji”** (str.26). Przedstawia w nim też podstawowe definicje, cechy i cele interdyscyplinarnego procesu rewitalizacji w odniesieniu do doświadczeń europejskich i realiów polskich, wynikających z wprowadzenia „Ustawy o rewitalizacji” z roku 2015 (str. 11-19). Formułuje liczne problemy i pytania badawcze, a także trzy tezy, które poprzez przeprowadzone w ciągu kilku lat i przedstawione na kartach rozprawy badania, stara się z powodzeniem udowodnić.

Brzmiały one następująco (str.28):

1. *Rewitalizacja jako proces jest rozpoznawalna wśród mieszkańców miast, w których ten proces jest prowadzony, przy czym pomimo, iż rewitalizacja odnosi się do kwestii społecznych i gospodarczych, to mieszkańcy identyfikują ją głównie poprzez aspekty przestrzenne.*

2. *Różne metody delimitacji obszarów rewitalizacji nieznacznie wpłynęły na ich przestrzenne rozmieszczenie. W średnich miastach rejonami, na których prowadzona jest rewitalizacja pozostają historyczne śródmieścia miast. Typy tkanki miejskiej wskazywane do rewitalizacji w kolejnych etapach obejmowały więcej terenów mieszkaniowych, a mniej (lub wcale) innych typów terenów zdegradowanych.*

3. *Badanie komplementarności przestrzennej za pomocą analiz wskaźnikowych może stanowić metodę wzmocnienia programowania działań przestrzennych w rewitalizacji.*

Jak zaznaczono we wcześniejszej części recenzji, także w tym właśnie rozdziale Doktorantka szczegółowo omawia zastosowane metody badawcze oraz układ pracy. Określa zakres czasowy i terytorialny, wskazując jasno kryteria wyboru przykładów miast do badań szczegółowych, w wyniku których objęła nimi pięć średnich miast z województwa pomorskiego: Chojnice, Lębork, Słupsk, Tczew i Wejherowo. Tutaj także prezentuje i ocenia bogaty stan badań (str.22-26) z wielu dyscyplin naukowych. W tym kontekście brakuje w nim publikacji i opracowań Moniki Marii Cysek-Pawlak, Anny Anety Tomczak i Sylwii Krzysztofik z Politechniki Łódzkiej, których doświadczenie zawodowe związane z wprowadzaniem działań i programów rewitalizacyjnych w Łodzi (i nie tylko) przekłada się także na znaczące dokonania naukowe w tym zakresie, mieszczące się w dyscyplinie *architektura i urbanistyka*, w której Doktorantka ubiega się o stopień naukowy. To uchybienie należy zniwelować w przyszłych publikacjach Doktorantki o podobnej problematyce.

Przyjęty układ rozprawy, omówiony w poprzedniej części recenzji, doskonale koresponduje z etapami przeprowadzanych przez Doktorantkę badań. Zastosowane w rozdziałach 1-7 podsumowania ułatwiają percepcję osiągniętych na różnych etapach pracy (doskonale przedstawionych w podrozdziałach 1.9.1-1.9.4 na str. 30-32) wyników badań. Doktorantka na kartach rozprawy wykazuje się dużą wiedzą i erudycją w zakresie podejmowanej problematyki, a także przeanalizowała akty prawa miejscowego w odniesieniu do pięciu badanych szczegółowo miast województwa pomorskiego, które obowiązują obecnie i obowiązywały przy poszczególnych etapach wdrażania programów rewitalizacji.

Przeprowadzone przez nią badania ankietowe były konsultowane z socjologiem, co jest zalecaną praktyką w badaniach przeprowadzanych przez architektów-urbanistów. Samo opracowanie wyników ankiet, zarówno w formie tabelarycznej, jak i graficznej (pomimo zgłoszonych wcześniej uwag), zasługuje na uznanie. Autorka wykazała się umiejętnością posługiwania się nowoczesnymi metodami badawczymi i oprogramowaniem służącym do agregacji wyników. Na końcu tomu Doktorantka zamieszcza cztery *Załączniki*, które dodatkowo wyjaśniają wyniki badań zaprezentowane w poszczególnych rozdziałach oraz w rozdziale ostatnim: 8. *Podsumowanie i wnioski*.

Ze względu na innowacyjność badań zaprezentowanych w rozprawie, niezwykle ważne są dwa aspekty pracy. Pierwszym z nich jest zajęcie się przez Doktorantkę wpływem programów rewitalizacyjnych na zmiany przestrzenne w (pomorskich) miastach średniej wielkości i ich odbiór przez społeczność lokalną. Drugim jest opracowanie wskaźnika komplementarności przedsięwzięć rewitalizacyjnych w sferze przestrzennej, tego wieloaspektowego przecież (co podkreśla ustawa z 2015 roku oraz wcześniejsze doświadczenia polskie i zagraniczne) procesu, jakim jest rewitalizacja.

Niezwykle ciekawym na tym tle wydaje się potwierdzony zaprezentowanymi w pracy wynikami badań ankietowych fakt, że pomimo wielotorowości działań rewitalizacyjnych, to przede wszystkim aspekt przestrzenny rewitalizacji jest rozpoznawalny przez społeczność lokalną. Być może działania w sferze społecznej i ekonomicznej w Polsce są wciąż niewystarczające? A może po prostu po latach zaniedbań i degradacji przestrzennej, w średnich miastach pomorskich (a także na terenie całego kraju, co dowodzą badania innych autorów m. in. E. Przesmyckiej) , jakkolwiek rewitalizacja czy estetyzacja przestrzeni wspólnych jest zauważalna i pożądana? Bo takie zostały przez ankietowanych wskazane jako najważniejsze dla miasta i dla jakości życia mieszkańców.

Zastanawiający jest fakt, że tak niewiele programów rewitalizacyjnych w badanych przez Doktorantkę miastach było poświęconych prefabrykowanym osiedlom mieszkaniowym. Podczas, gdy w miastach dużych takie projekty są coraz bardziej powszechne. Być może, ze względu na słusznie przyjęte kryteria wyboru przykładów do oceny (min. dwa wdrożone programy rewitalizacji w latach 2004-2020), większość z miast (za wyjątkiem Słupska i Tczewa) to ośrodki poniżej 50 000 mieszkańców. Przeważa w nich zapewne zabudowa jednorodzinna lub historyczna XIX- wieczna i międzywojenna (która to zresztą była dość często objęta programami rewitalizacji).

Zwraca także uwagę w zaprezentowanych miastach niedostateczne inwestowanie w rewitalizację obszarów przemysłowych (*brownfields*), które w miastach podobnej wielkości w krajach Europy Zachodniej jest praktyką powszechną. Upadające przedsiębiorstwa, które niejednokrotnie były głównymi pracodawcami w miastach i ich najbliższej okolicy, pozostawiają przecież po sobie rozległe obszary, położone bardzo często blisko śródmieść tych ośrodków. Czy Doktorantka zastanawiała się nad przyczynami braku zainteresowania rewitalizacją tych obszarów ze strony władarzy miast i organów odpowiedzialnych za wskazywanie obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji w analizowanych miastach województwa pomorskiego?

W rozdziale 8. *Podsumowanie i wnioski*, Doktorantka formułuje szczytny wniosek aplikacyjny, jakim są starania o redefinicję pojęcia „rewitalizacja” w polskim systemie prawnym. A także rozszerzenie wytycznych i regulacji , w oparciu o które opracowywane są programy rewitalizacji, aby zrównoważyć ich aspekty społeczne i przestrzenne. Także podkreślenie roli efektywności zagospodarowania przestrzennego, które poza poprawą stanu rzeczy na obszarach zdegradowanych, może przyczynić się do rozwoju całego ośrodka miejskiego i ograniczać eksurbanizację (str.224). Autorka zauważa również kilkakrotnie na kartach pracy, że działania komplementarne w zakresie rewitalizacji mogą przyczynić się do poprawy kompozycji urbanistycznej miasta. To bardzo cenne spostrzeżenie, praktyki takie są znane z krajów Zachodu (Francja, Hiszpania), jednak wydaje się, że w polskiej rzeczywistości prawnej wciąż są

bardzo trudne do osiągnięcia. Prawdopodobnie wymagałoby to (poza mądrymi planami ogólnymi, które w tej kwestii mogą się okazać niewystarczające), kolejnych zmian w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Poza wymienionymi powyżej drobnymi komentarzami, recenzent nie zgłasza poważniejszych uwag merytorycznych. Ogólna ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej Pani mgr inż. arch. Barbary Zgórskiej pt.: *„Przestrzenne aspekty rewitalizacji. Ocena wpływu działań rewitalizacyjnych na zmiany przestrzenne na przykładzie programów wdrożonych w średnich miastach województwa pomorskiego w latach 2004-2020”* jest bardzo dobra.

3. Konkluzja

Dysertacja doktorska Pani mgr inż. arch. Barbary Zgórskiej pt.: *„Przestrzenne aspekty rewitalizacji. Ocena wpływu działań rewitalizacyjnych na zmiany przestrzenne na przykładzie programów wdrożonych w średnich miastach województwa pomorskiego w latach 2004-2020”* to interesujące opracowanie naukowe, wykonane w oparciu o prawidłowo dobrane metody badawcze. Określony w rozdziale 1 cel badawczy został zrealizowany na kartach rozprawy, a trzy sformułowane tezy - udowodnione. Dysertacja doktorska wypełnia lukę badawczą jaką są badania ilościowe i jakościowe nad efektami procesów rewitalizacyjnych przeprowadzonych w średniej wielkości miastach w Polsce. Dotychczas bowiem większość opracowań naukowych (zarówno artykułów, książek, jak i rozpraw doktorskich) dotyczących programów i efektów rewitalizacji dotyczyło miast dużych, lub ewentualnie metropolii GZM (rozpatrywanej jako całość, na którą wprawdzie składają się także miasta średnie i małe). Oceniana rozprawa poszerza zatem zasób wiedzy w dyscyplinie *architektura i urbanistyka* w Polsce, o aktualne tematy, przyczyniając się do jej rozwoju.

Strukturę i poziom edytorski rozprawy recenzent ocenia jako bardzo dobre, podobnie jej poziom merytoryczny. Wnioski z badań powinny mieć szansę zostać wdrożone do praktyki rewitalizacyjnej i planistycznej w naszym kraju, ponieważ przyjęte metody badawcze są uniwersalne i mogą być zastosowane także do badania miast różnej wielkości w innych województwach, a nie tylko pomorskim. Nieliczne uwagi zgłoszone w poprzednich częściach recenzji w żaden sposób nie umniejszają przedstawionej powyżej całościowej oceny. Doktorantka w sposób bardzo dobry opanowała warsztat naukowy, prawidłowo formułując lukę badawczą, metody badawcze oraz realizując wyznaczony cel. Wykazała się także ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie naukowej *architektura i urbanistyka*, sformułowała wnioski badawcze i aplikacyjne, a także wskazała możliwe i pożądane kierunki dalszych badań (rozd. 8.5).

Recenzent stwierdza niniejszym spełnienie przez Panią mgr inż. arch. Barbarę Zgórską w rozprawie doktorskiej pt.: *„Przestrzenne aspekty rewitalizacji. Ocena wpływu działań rewitalizacyjnych na zmiany przestrzenne na przykładzie programów wdrożonych w średnich miastach województwa pomorskiego w latach 2004-2020”* merytorycznych kryteriów i wymogów wynikających z art. 187 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r., (Dz. U. z 2023 r. poz. 742) z późniejszymi uzupełnieniami. Tym samym wnosi do Przewodniczącej Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka w Politechnice Gdańskiej o kontynuację procedury, przyjęcie rozprawy doktorskiej i dopuszczenie Pani mgr inż. arch. Barbary Zgórskiej do publicznej obrony.

Prof. dr hab.inż.arch. Mateusz Gyurkovich

Kraków - Szczawa, 31.07.2025